

Streszczenie

Podstawy ustroju państwa w ujęciu Ignacego Czuma

W okresie dwudziestolecia międzywojennego kwestia właściwego ustroju dla Polski wywoływała liczne spory i dyskusje. W ich efekcie wypracowano szereg koncepcji dotyczących funkcjonowania państwa, jego zadań, naczelnych zasad i aksjologicznych fundamentów. Stanowisko w tej dyskusji zajął również Ignacy Czuma, który zaproponował oryginalne rozwiązania ustrojowe. Czuma był uznanym tomistą, profesorem skarbowości i politykiem. Jego poglądy prawnoustrojowe zostały niesłusznie zapomniane i dziś znane są coraz mniejszemu gronu badaczy. Działalność badawcza Czuma inspirowana była przede wszystkim tomizmem i nauczaniem społecznym Kościoła. To właśnie w tym duchu wspomniany autor analizował poszczególne zagadnienia, instytucje prawne i badał, czy są zgodne z dobrem powszechnym i czy respektują moralne cele człowieka.

Analiza dotychczasowego stanu badań pozwala stwierdzić, że brak jest kompleksowego opracowania traktującego o koncepcji ustroju państwa w ujęciu Ignacego Czuma. Niniejsza praca z założenia jest próbą pełnej charakterystyki koncepcji ustroju państwa autorstwa Ignacego Czuma. Celem dysertacji jest rekonstrukcja i analiza poglądów wspomnianego autora na wszystkie istotne elementy systemu społeczno-politycznego, a następnie wskazanie mechanizmów zabezpieczających ustrój przed dyktaturą jednostki lub kolegium.

Głównym problemem badawczym pracy jest próba odpowiedzi na pytanie: Czy Ignacy Czuma zaproponował mechanizmy, stanowiące reakcję na absolutyzm ustrojowy, zabezpieczające społeczeństwo i państwo przed nadużyciem władzy państwowej? Tak nakreślony problem badawczy skłania do sformułowania pytań pomocniczych: Co oznacza termin absolutyzm ustrojowy? Jaki układ stosunków ustrojowych świadczy o występowaniu władzy absolutnej? Na jakich wartościach Czuma oparł swoją koncepcję społeczno-polityczną? Jakie znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa, a także państwa mają sprawiedliwość i dobro wspólne? Jaki powinien być cel prawa? Jaki kształt powinna mieć struktura władzy państwowej? Jakie są formy i zasady odpowiedzialności poszczególnych organów władzy? Za pomocą jakich instrumentów prawa finansowego można wpływać na funkcjonowanie państwa i społeczeństwa?

W celu rozwiązania problemu badawczego, za główną tezę rozprawy przyjęto twierdzenie, iż Ignacy Czuma w reakcji na absolutyzm ustrojowy, opracował unikalną koncepcję ustroju państwa, które uznaje wyższy porządek moralny i wyraża troskę o dobro wspólne.

Charakter dysertacji zdeterminował konieczność zastosowania takich metod badawczych jak: metoda historyczno-prawna, hermeneutyczna, aksjologicznej analizy prawa, argumentacyjna, aksjologiczna, formalno-dogmatyczna oraz systemowa.

Struktura opracowania i systematyka prezentowanych zagadnień zostały zdeterminowane przedstawionymi wyżej założeniami. W konsekwencji, układ rozprawy wynika z przedmiotu badań i założonego celu badawczego. Podjęty problem badawczy został przedstawiony w sześciu rozdziałach. Praca jest opatrzona wprowadzeniem i zakończeniem, na początku każdego rozdziału zawiera uwagi wstępne, stanowiące wprowadzenie do później analizowanej problematyki. Na zakończenie każdego rozdziału umieszczono wnioski końcowe. Na końcu pracy wskazany został wykaz wykorzystanych źródeł, ich opracowania oraz akty prawne i orzecznictwo.

Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający, przedstawia sylwetkę naukowo-twórczą Ignacego Czumy. Działalność społeczno-polityczna Czumy została omówiona z uwzględnieniem pewnych ram czasowych. Wspomnianą aktywność podzielono na okres dwudziestolecia międzywojennego, czas wojny i lata powojenne. W rozdziale pierwszym został zaprezentowany również dorobek naukowo-dydaktyczny wspomnianego autora, a także główne obszary jego zainteresowań badawczych.

Kolejne rozdziały dotyczą już zagadnień *stricte* problemowych. Układ tej części pracy przechodzi od negacji zastanego porządku do propozycji nowego ustroju.

Problematyka absolutyzmu ustrojowego została przeanalizowana w rozdziale drugim. Omówiono istotę i przyczyny tego zjawiska. Absolutyzm jednostki został zaprezentowany na przykładzie monarchii Ludwika XIV. Natomiast zwięzła charakterystyka ustroju III Republiki Francuskiej posłużyła jako przykład absolutyzmu kolegium. Przedstawione zostały poglądy Czumy na temat ustrojów totalitarnych (nazizmu i bolszewizmu), ich genezy, rozwoju i skutków.

Rozdział trzeci zawiera charakterystykę chrześcijańskiego ustroju społecznego. Dokonano rekonstrukcji zasad ustroju społecznego. Przedstawiono koncepcję Czumy na temat trzech porządków dóbr: uniwersalne, powszechne, jednostkowe. Wspomnianą koncepcję zestawiono z poglądami św. Tomasza z Akwinu, do których nawiązywała. Ponadto, scharakteryzowano status rodziny we współczesnym świecie i dokonano oceny form wsparcia rodzin. Istotnym punktem rozważań w tym rozdziale była również istota i rola sprawiedliwości.

W rozdziale czwartym zbadano, jaki wpływ na rozumienie prawa przez Czumę miały poglądy Akwinaty. Scharakteryzowano główne cele, zadania prawa. Wskazano, w czym Czuma upatrywał moc wiążącą prawa. Omówiono relację prawa i moralności. Zbadano

również związki przymusu z prawem. Wiele miejsca poświęcono ustaleniu pozycji człowieka w prawie. Ponadto, dokonano charakterystyki pozytywizmu prawniczego i wskazano romantyzm prawniczy jako alternatywę dla tego nurtu. Podczas analizy romantyzmu prawniczego zarysowano poglądy filozoficzno-prawne Władysława Leopolda Jaworskiego, które stanowiły jedną z inspiracji dla Ignacego Czumy.

Rozdział piąty zawiera charakterystykę ustroju skarbowego państwa. Wskazano aksjologiczne podstawy skarbowości. Przedstawiono najważniejsze elementy właściwego zarządzania mieniem. Omówiono istotę podatków. Wskazano konstytucyjną wartość równowagi budżetowej. W tym rozdziale scharakteryzowano również mechanizmy kontroli finansów.

W rozdziale szóstym zaprezentowano koncepcję ustroju państwa autorstwa Ignacego Czumy. Analizie poddano szczegółowe elementy tego ustroju, takie jak hierarchia i podział władz. Scharakteryzowano formy i zasady odpowiedzialności władz. Omówiono również cele państwa.

Realizacja wskazanych zadań badawczych pozwoli odpowiedzieć na pytanie, jak zdaniem Czumy powinien wyglądać właściwy ustroj państwa, a także jakie instytucje, mechanizmy należy zastosować w tym ustroju, aby zabezpieczyć społeczeństwo, państwo przed nadużyciem władzy państwowej. Prezentowana dysertacja jest pierwszym tego typu opracowaniem. Zatem oryginalnym wkładem prezentowanego rozwiązania problemu do dorobku dyscypliny naukowej prawo, będzie rekonstrukcja a następnie analiza koncepcji prawnoustrojowej Ignacego Czumy. Niniejsza rozprawa doktorska ma szansę wypełnić istniejącą lukę i służyć jako punkt wyjścia dla dalszych pogłębionych badań nad dorobkiem wspomnianego autora.

Summary

Fundamentals of the state system in the concept of Ignacy Czuma

During the interwar period, the question of the appropriate system for Poland provoked numerous disputes and discussions. As a result, a number of concepts were developed regarding the functioning of the state, its tasks, supreme principles and axiological foundations. Ignacy Czuma who proposed original political system solutions also took a stand in this discussion. Czuma was a renowned Thomist, professor of treasury and politician. His juridical and systemic views have been unjustly forgotten and today are known to an increasingly smaller group of researchers. Czuma's research activities were inspired primarily by Thomism and the Church's social teaching. It was in this spirit that the aforementioned author analyzed individual issues, legal institutions and examined whether they were consistent with the common good and whether they respected the moral goals of man.

The analysis of the current state of research allows us to conclude that there is no comprehensive study treating the concept of the state system as conceived by Ignacy Czuma. This dissertation is by definition an attempt to fully characterize the concept of the state system by Ignacy Czuma. The purpose of the dissertation is to reconstruct and analyze the views of the author on all the essential elements of the socio-political system, and then to indicate the mechanisms securing the system from the dictatorship of an individual or a collective body.

The main research problem of the paper is an attempt to answer the question: Did Ignacy Czuma find mechanisms to protect society and the state against the abuse of state power, and consequently, did he develop the original socio-political concept, constituting reactions to political absolutism and totalitarianisms? The research problem outlined in this manner prompts the formulation of leading questions: What does the term systemic absolutism mean? What system of political relations demonstrates the presence of absolute power? What values did Czuma base his socio-political concept on? What is the importance of justice and the common good for the functioning of society, as well as the state? What should be the purpose of the law? What form the structure of state power should take? What are the forms and rules of responsibility of the various organs of power? What financial law instruments may be used to influence the functioning of the state and society?

In order to solve the research problem, the main thesis of the dissertation is the claim that Ignacy Czuma, in reaction to systemic absolutism, developed a unique concept of the state system that recognizes a higher moral order and expresses concern for the common good.

The nature of the dissertation has determined the necessity to use such research methods as: historical-legal, hermeneutical, argumentative, axiological, formal-dogmatic, systemic, and axiological analysis of law.

The structure of the study and the systematics of the presented issues are determined by the assumptions presented above. Consequently, the layout of the dissertation results from the subject of the research and the assumed research objective. The undertaken research problem is presented in six chapters. The dissertation is accompanied by an introduction and a conclusion, at the beginning of each chapter there are introductory remarks, providing an introduction to the later analyzed issues. At the end of each chapter, final conclusions are provided. At the end of the thesis, a list of the sources used, their studies, legal acts and case-law is indicated.

The first chapter is introductory and presents the scientific and creative profile of Ignacy Czuma. Czuma's socio-political activity is discussed taking into account certain time frames. The activity is divided into the interwar period, the war time and the postwar years. The first chapter also presents the scientific and didactic achievements of the author, as well as the main areas of his research interests.

The following chapters concern strictly problematic issues. The structure of this part of the paper moves from the negation of the existing order to the proposal of a new system.

In the second chapter the issues of systemic absolutism are analyzed. The essence and causes of this phenomenon are discussed. Absolutism of the individual is presented on the example of the monarchy of Louis XIV while absolutism of the collective body is presented on the example of the system of the Third French Republic. Czuma's views on totalitarian regimes (Nazism and Bolshevism), their origins, development and consequences are also presented.

The third chapter contains the characteristics of the Christian social system. The principles of the social system are reconstructed. Czuma's concept of the three orders of goods is presented: universal, common, individual. The aforementioned concept is juxtaposed with the views of St. Thomas Aquinas, to which it refers. Moreover, the status of the family in the modern world is characterized and forms of family support are assessed. The essence and role of justice is also an important point of deliberations in this chapter.

The fourth chapter examines how Czuma's understanding of the law was influenced by the views of Thomas Aquinas. The main objectives and responsibilities of the law are characterized. It is indicated in what Czuma saw the binding force of the law. The relation between the law and morality is discussed. The connection between coercion and the law is also examined. Much attention has been paid to establishing the position of man in the law. In

addition, legal positivism is characterized and legal romanticism is identified as an alternative to this trend. During the analysis of legal romanticism, the philosophical and legal views of Wladyslaw Leopold Jaworski, which was one of the inspirations for Ignacy Czuma, are outlined.

The fifth chapter contains the characteristics of the state treasury system. The axiological basis of treasury is indicated. The most important elements of appropriate property management are presented. The essence of taxes is discussed. The constitutional value of budget balance is indicated. This chapter also characterizes the mechanisms of financial control.

The sixth chapter presents Ignacy Czuma's concept of the state system. Detailed elements of this system, such as the hierarchy and division of authorities, are analyzed. The forms and principles of responsibility of the authorities are characterized. The objectives of the state are also discussed.

The realization of the indicated research tasks will help answer the question of what, in Czuma's opinion, a proper state system should look like, as well as what institutions and mechanisms should be used in this system to protect society and the state from abuse of state power. This dissertation is the first study of this kind. Therefore, the original contribution to the achievement of the scientific discipline - the law - of the presented solution to the problem will be the reconstruction and subsequent analysis of Ignacy Czuma's legal and constitutional concept. This doctoral dissertation has the potential to fill the existing gap and serve as a starting point for further in-depth research on the achievements of the aforementioned author.